

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน : **Eco tourism** and Sustainable Tourism

3

โดย นายมนทล สุวรรณประภา

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน กรกฎาคม-กันยายน 2561

คณะที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริโรจน์ พลพันธุ์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ เอลยทรัพย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ จันทรเจริญ

รองศาสตราจารย์ นียดา สวัสดิพงษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชา อินพ्ली

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน : **Eco tourism** and Sustainable Tourism

3

โดย นายมนทล สุวรรณประภา

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน กรกฎาคม-กันยายน 2561

CONTENT

บทนำ	1
ปัจจัยสู่ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” อย่างยั่งยืน	3
1 : ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม	3
2 : การสร้างปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ	7
3 : การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว	10
4 : กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม	11
5 : ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ	12
กรณีศึกษา : การจัดกิจกรรมเดินป่าระยะไกลในจังหวัดกาญจนบุรี	13
การประเมินศักยภาพของเส้นทางเดินป่าระยะไกล	14
ศักยภาพของเส้นทางเดินป่าระยะไกลในเขตอุทยานแห่งชาติ	14
ของจังหวัดกาญจนบุรี	
การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม	18
การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว	20
การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น	21
สรุป	22
เอกสารอ้างอิง	23

“การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” (Ecotourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีการกล่าวถึงมานานแล้ว ซึ่งหากย้อนไปเมื่อปี ค.ศ. 1990 จากการประชุม Globe 1990 ณ ประเทศแคนาดา ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ไว้ว่า “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวน รักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศด้วย” (สฤษณ์ แสงอรุณ, 2548)

ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะไม่ใช่วิธีใหม่สำหรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน แต่กลับพบว่า ในประเทศไทย ยังไม่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกพื้นที่ ซึ่งสวนทางกับแนวโน้มความต้องการของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันที่แสวงหาสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การสร้างความสมดุลระหว่างธรรมชาติกับกิจกรรมการท่องเที่ยว และการยกระดับผู้ประกอบการท่องเที่ยว รวมทั้งการกระจายรายได้สู่ชุมชน จึงเป็นความท้าทายในปัจจุบัน ซึ่งในภูมิภาคเอเชีย ทั้ง 23 ประเทศได้ร่วมมือกันจัดตั้งสมาคมการค้าการท่องเที่ยวเครือข่ายเชิงนิเวศเอเชีย (Association of Asia Ecotourism Network : AEN) และสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทย โดยมีนายมาซารุ ทากายามา เป็นประธานสมาคมฯ

ทั้งนี้ ในภูมิภาคเอเชียได้ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่กลับพบว่า การสร้างมาตรฐานส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ “กรีนสแตนด์ดาร์ด” ยังไม่มีการจัดการอย่างทั่วถึงกระจุกอยู่เพียงบางประเทศ หรือในเฉพาะพื้นที่ที่มีศักยภาพเท่านั้น จึงก่อให้เกิดปัญหาการกระจายรายได้สู่ชุมชนในพื้นที่ตามมา

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดความยั่งยืนนั้นไม่สามารถสะท้อนได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น แต่ต้องพิจารณาเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย ซึ่ง Huub Gaymans และ Valley Hikes ได้กล่าวถึง 5 ปัจจัยที่จะนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดความยั่งยืน โดยนำมากล่าวถึงในบทความนี้ ประกอบด้วย (1) การลดผลกระทบสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (2) การมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ (3) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (4) กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม และ (5) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้นขอแนะนำกรณีศึกษา เรื่อง การจัดการกิจกรรมเดินป่าระยะไกลในจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงปัญหา/อุปสรรคในเชิงปฏิบัติ และการปรับปรุงแบบการบริหารจัดการตามความเหมาะสมของพื้นที่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกัน

ปัจจัยสู่ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” อย่างยั่งยืน

1 : ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม

เป็นเรื่องยากที่จะกล่าวว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่หากกิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลกระทบในเชิงลบต่อสิ่งแวดล้อมคงไม่สามารถ เรียกว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

ดังนั้น ปัจจัยนี้จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ถึงแม้เป็นเรื่องยากที่จะควบคุมไม่ให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่ควรจะทำอย่างไรเพื่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและธรรมชาติสามารถฟื้นฟูสภาพกลับมาคงเดิมเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ปัญหาขยะจากนักท่องเที่ยวเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวที่มีปริมาณมากเกินที่จะสามารถจัดการได้ทั้งหมด

มีความจริงอยู่ประการหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า “นักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากไม่ได้เป็นตัวชี้วัดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเสมอไป เพราะบางครั้งนักท่องเที่ยวเพียงไม่กี่คนก็สามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย หากการเข้าไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่มีความอ่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมและไม่ถูกช่วงเวลาที่เหมาะสม”

การเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าสมบูรณ์ สิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวต้องตระหนัก คือ การรบกวนสัตว์ป่า จากการส่งเสียงดังในช่วงการเดินทาง

ทั้งนี้ ได้มีการแบ่งลักษณะหรือรูปแบบของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว (Impact Patterns) โดยเฉพาะผลกระทบทางด้านชีวกายภาพ (Bio – Physical Impact) ออกเป็น 3 รูปแบบ (นภวรรณ ฐานะกาญจน์, (2553), Hammitt and Cole (1987)) คือ

ผลกระทบตามการกระจายเชิงพื้นที่ (Spatial Patterns of Impact)

ลักษณะของผลกระทบจะเกิดตามพื้นที่ที่มีกิจกรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวมักเลือกใช้พื้นที่เดิม ๆ ในการประกอบกิจกรรม เช่น พื้นที่สันหนากการ ลานกางเต็นท์ และสถานที่ประกอบอาหาร

การควบคุมการใช้พื้นที่กางเต็นท์เป็นมาตรการหนึ่งในการลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นเพื่อป้องกันการขยายตัวของผลกระทบเชิงพื้นที่

ระดับของผลกระทบสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ เข้มข้น ปานกลาง และเบาบาง ซึ่งในการจัดการพื้นที่ที่เกิดผลกระทบลักษณะนี้ ต้องมีมาตรการควบคุมและจำกัดขอบเขตของพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดผลกระทบในพื้นที่ใหม่

ผลกระทบตามช่วงเวลา (Temporal Patterns of Impact)

ลักษณะของผลกระทบจะผันแปรไปตามช่วงเวลาที่แตกต่างกัน หากเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วแต่ไม่นาน เรียกว่า ผลกระทบระยะสั้น (Shot – Term Impact) เช่น การอัดแน่นตัวของดิน แต่หากผลกระทบค่อย ๆ เกิดขึ้นและมีความต่อเนื่องในระยะยาว เรียกว่า ผลกระทบระยะยาว (long – Term Impact) เช่น การขยายตัวของพื้นที่ลานกางเต็นท์

การเหยียบย่ำพื้นดินของนักท่องเที่ยวในบริเวณเส้นทางเดินป่า มักก่อให้เกิดปัญหาดินอัดแน่น และการชะล้างพังทลายของหน้าดินตามมา

ผลกระทบตามอัตราการฟื้นคืนหลังจากเกิดผลกระทบ (Recovery Rates of Impact)

พิจารณาจากอัตราการฟื้นคืน (Recovery Rates) ของสิ่งแวดล้อมและอัตราการเสื่อมสภาพ (Deterioration) เนื่องจากการฟื้นคืนของธรรมชาติขึ้นอยู่กับสถานภาพในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ว่าจะมีความเปราะบางมากน้อยเพียงไร ส่วนอัตราการเสื่อมสภาพจะผันแปรไปตามลักษณะของกิจกรรมในการใช้ประโยชน์เป็นหลัก

กิจกรรมบางอย่างอาจก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงกว้าง และใช้ระยะเวลานานในการฟื้นคืนสภาพกลับมาเช่นเดิม เช่น การก่อกองไฟในช่วงฤดูแล้ง

จากลักษณะของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันออกไป การวางมาตรการเพื่อลดผลกระทบจึงต้องออกแบบให้มีความเหมาะสมกับรูปแบบของปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การแบ่งเขตการท่องเที่ยว (Zoning) การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวตามขีดความสามารถในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยว

2 : การสร้างปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ

เป็นที่ทราบกันดีว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” มุ่งเน้นที่ความใกล้ชิดระหว่างนักท่องเที่ยวและธรรมชาติ เช่น การเดินป่า ดำน้ำลึก ขี่จักรยาน หรือแม้แต่การถ่ายภาพธรรมชาติ กิจกรรมเหล่านี้จะก่อให้เกิดการโต้ตอบทางกายภาพกับธรรมชาติซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การถ่ายรูปเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธรรมชาติ

ตัวอย่างหนึ่งที่ทำให้เห็นความชัดเจนเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เกิดจากการท่องเที่ยว คือ ความแตกต่างระหว่างนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังน้ำตกเดียวกันด้วย 2 วิธี คนหนึ่งเดินข้ามป่าโดยใช้ระยะเวลา 2 ชั่วโมง อีกคนหนึ่งนั่งรถบัสเพื่อเดินทางมายังน้ำตกแห่งนี้ จะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวทั้ง 2 คนนี้จะมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติที่ต่างกัน

กิจกรรมการเดินป่าเป็นกิจกรรมที่เน้นความใกล้ชิดระหว่างนักท่องเที่ยวและธรรมชาติ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวรู้สึกชื่นชมต่อธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

สิ่งหนึ่งที่ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยวกับธรรมชาติมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น คือ การส่งเสริมกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาในระบบนิเวศ (Environmentally Educative Tourism) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนุกสนานและเกิดประสบการณ์ใหม่ในการท่องเที่ยวอย่างมีความหมาย พัฒนาความคิด จิตใจ และรู้สึกชื่นชมต่อธรรมชาติ

3 : การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถือเป็นสิ่งสำคัญ ถึงแม้ว่านักท่องเที่ยวบางกลุ่มอาจจะชื่นชอบการท่องเที่ยวด้วยตัวเองไม่ต้องการคำแนะนำจากผู้อื่น แต่การที่ได้รับคำแนะนำ หรือถ่ายทอดเรื่องราวของพื้นที่ถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่า เพราะนั่นเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวไม่สามารถค้นพบด้วยตัวเอง นอกจากนี้ยังช่วยให้คนในพื้นที่เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ

การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนก่อให้เกิดความเข้าใจในวิถีปฏิบัติ และขนบธรรมเนียมของชุมชนนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมเดินป่า หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นในฐานะเจ้าของพื้นที่ ส่วนนักท่องเที่ยวเป็นเพียงแขกผู้มาเยือน และไม่ควรปฏิบัตินอกกฎระเบียบที่ชุมชนกำหนดไว้ นอกจากนี้ การทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ หรือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ยังก่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชน ซึ่งถือเป็นการเพิ่มมูลค่าจากการท่องเที่ยว

4 : กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่มีความพร้อมของทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น รายได้ส่วนหนึ่งที่เกิดจากการท่องเที่ยวจึงควรย้อนกลับมาในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ

การสร้างแคมเปญเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมายังสถานที่ท่องเที่ยว สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาไม่มากนักน้อย คือ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องจึงควรยอมรับและจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่ง เพื่อนำมาจัดกิจกรรมในการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมที่ทรุดโทรมลง

การมอบอุปกรณ์ภาคสนามให้กับเจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่นักท่องเที่ยวสามารถส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณจากภาครัฐ

นอกจากนี้ ชุมชนยังสามารถรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม โดยการจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งจากการท่องเที่ยว เช่น จากการเป็นมัคคุเทศก์ และการขายสินค้าภายในชุมชน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม จะทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และยังนำไปถ่ายทอดสู่นักท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง

5 : ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

นักสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มักกังวลเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว จนไม่ได้ให้ความสำคัญในแง่เศรษฐกิจและธุรกิจของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในความเป็นจริง การสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่จำเป็นต้องใช้งบประมาณเพื่อการตลาดจำนวนมาก ในอีกมุมมองหนึ่งหากสถานที่ท่องเที่ยวนั้นไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่ กลไกต่าง ๆ ที่ควรจะเป็นก็จะหยุดชะงักโดยทันที เช่น ชาวบ้านไม่มีรายได้จากการท่องเที่ยว คุณภาพชีวิตภายในชุมชนอาจจะแย่ลงในกรณีที่รายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนเกิดจากการท่องเที่ยว การส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพื้นที่อาจไม่เกิดประสิทธิภาพ เพราะชุมชนไม่เล็งเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ

สินค้าพื้นเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะผ้าทอมือ สามารถนำมาส่งเสริมการสร้างรายได้ให้กับชุมชน

การสร้างรายได้ภายในชุมชนถือเป็นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ เป็นช่องทางหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงมูลค่าทางเศรษฐกิจของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น ในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงควรให้ความสำคัญในมิติเศรษฐกิจ เพราะความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่จำเป็นเช่นเดียวกัน

กรณีศึกษา : การจัดกิจกรรมเดินป่าระยะไกลในจังหวัดกาญจนบุรี

การเดินป่าระยะไกลเป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการเดินเท้าท่องเที่ยวตามเส้นทางที่กำหนดที่มีระยะทางมากกว่า 5 กิโลเมตร ซึ่งปัจจุบันได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และประเทศไทยเองมีความพร้อมของฐานทรัพยากรธรรมชาติที่จะรองรับกิจกรรมเดินป่าระยะไกลโดยเฉพาะเส้นทางในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ

จังหวัดกาญจนบุรีมีพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ (1) อุทยานแห่งชาติเอราวัณ (2) อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ (3) อุทยานแห่งชาติไทรโยค (4) อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ (5) อุทยานแห่งชาติเขาแหลม และ (6) อุทยานแห่งชาติลำคลองงู

สำหรับเส้นทางเดินป่าระยะไกลในเขตอุทยานแห่งชาติของจังหวัดกาญจนบุรีที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบันประกอบด้วย 4 เส้นทาง ดังนี้

- 1) เส้นทางเดินป่าเขาช้างเผือก อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ
- 2) เส้นทางเดินป่าเขาสนหนอกวัว อุทยานแห่งชาติเขาแหลม
- 3) เส้นทางเดินป่าเขากำแพง อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์
- 4) เส้นทางเดินป่าลำคลองงู อุทยานแห่งชาติลำคลองงู

การประเมินศักยภาพของเส้นทางเดินป่าระยะไกล

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยว ด้านมาตรฐานกิจกรรมการเดินป่าเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด โดยมีปัจจัยชี้วัดในการประเมินศักยภาพของการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามหลักการและพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ขอบเขตของเกณฑ์มาตรฐานกิจกรรมเดินป่าประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่

1) **ด้านพื้นที่** – ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ เน้นความโดดเด่นของธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่

2) **ด้านการจัดการ** – มีการจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เน้นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3) **ด้านกิจกรรม** – รูปแบบกิจกรรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นสิ่งแวดล้อมศึกษา เน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ใหม่เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกในการดูแลสิ่งแวดล้อม

4) **ด้านองค์กร** – ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นในการวางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยว การได้รับผลประโยชน์ การติดตามตรวจสอบ รวมทั้งการบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่

ศักยภาพของเส้นทางเดินป่าระยะไกลในเขตอุทยานแห่งชาติของจังหวัดกาญจนบุรี

ความโดดเด่นของธรรมชาติ

4 เส้นทางเดินป่าระยะไกลในเขตอุทยานแห่งชาติของจังหวัดกาญจนบุรี พบว่าแต่ละเส้นทางมีความโดดเด่นที่แตกต่างกันออกไป เนื่องจากความแตกต่างของสภาพทางภูมิประเทศและภูมิอากาศ ส่งผลให้ลักษณะทางนิเวศในแต่ละเส้นทางมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นแตกต่างกัน ทั้งในเรื่องของลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พืชพรรณและสัตว์ป่า

ความโดดเด่นของเส้นทางเดินป่าเขาช้างเผือก

เส้นทางเดินป่าเขาช้างเผือก ใช้ระยะเวลาการเดินเท้าโดยประมาณ 4 – 5 ชั่วโมง จากระยะทาง 8 กิโลเมตร ความโดดเด่นของเส้นทางอยู่ที่ “สันคมมีด” สันเขาขนาดเล็กที่สวยงามและสามารถสร้างความหวาดเสียวไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้ ด้วยความสูงของจุดชมวิวที่ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,249 เมตร สามารถมองเห็นวิวโดยรอบ 360 องศา

“สันคมมีด” จุดดึงดูดและสร้างประสบการณ์ใหม่ของนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาเยือนเส้นทางเดินป่าเขาช้างเผือก

จุดชมวิวยอดเขาช้างเผือกที่สามารถชื่นชมพื้นที่โดยรอบ 360 องศา

ความโดดเด่นของเส้นทางเดินป่าสันหนอกว้าว

เส้นทางเดินป่าสันหนอกว้าว เป็นเส้นทางที่มีระยะไกล ระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร ความโดดเด่นอยู่ที่ยอดเขาที่มีลักษณะเหมือนหนอกว้าวจนได้ชื่อว่า “สันหนอกว้าว” ซึ่งมีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1,767 เมตร จึงทำให้ที่นี่มีอากาศค่อนข้างเย็น อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 12 องศาเซลเซียส

จุดชมวิวลันหนอกว้าวไฮไลท์ของเส้นทางเดินป่าสันหนอกว้าว

ความโดดเด่นของเส้นทางเดินป่าเขากำแพง

เส้นทางเดินป่าเขากำแพงตั้งอยู่บริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ ฉส.2 (เขากำแพง) อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสิน สภาพเส้นทางเป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งในกลุ่มนักท่องเที่ยวได้เรียกขานผืนป่าแห่งนี้ว่า “เส้นทางเดินป่าโบราณ” เพราะมีการขุดพบวัตถุโบราณในยุคหินใหม่ เช่น แวดินเผา เป็นอุปกรณ์ทอผ้าของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีกำไลสำริด และลูกปัดหินสีโบราณ

วัดอุทยานที่มีการค้นพบบริเวณเส้นทางเดินป่าเขากำแพง

ความโดดเด่นของเส้นทางเดินป่าลำคลองงู

เส้นทางเดินป่าลำคลองงูมีความแตกต่างจากทั้ง 3 เส้นทางที่กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากเป็นเส้นทางที่เดินเท้าเพื่อไปยังน้ำตกและถ้ำต่าง ๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับถ้ำที่มีความสวยงามและน่าตื่นตา ตื่นใจ กับรูปร่างของหินงอก หินย้อย ประกอบด้วย ถ้ำเสาหิน ถ้ำนกนางแอ่น ถ้ำน้ำตก และถ้ำเวสต์คัพ

การกระโดดจากหน้าผาสูงเป็นหนึ่งในกิจกรรมของเส้นทางเดินป่าลำคลองงู

การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันตามลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่ทั้ง 4 อุทยานแห่งชาติใช้มาตรการเช่นเดียวกันในการควบคุมผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ การกำหนดช่วงระยะเวลา และจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปยังเส้นทางเดินป่าและพักแรมค้างคืน

ในกรณีของอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ จะมีการตรวจสอบสภาพอากาศและพื้นที่ที่มีความพร้อมในการให้บริการนักท่องเที่ยวหรือไม่ ซึ่งนอกเหนือจากผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเกิดขึ้น สิ่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญ คือ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในมาตรการที่ถูกนำมาใช้ของอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ

การเข้าไปท่องเที่ยวในเส้นทางเดินป่าเขาช้างเผือกจะมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนไม่เกิน 60 คน ต่อวัน ปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในจุดพักแรม คือ การขับถ่ายสิ่งปฏิกูลเนื่องจากบริเวณลานกางเต็นท์ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ทางอุทยานฯ จึงสร้างส้วมหลุมไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อป้องกันการขับถ่ายที่ไม่ถูกสุขลักษณะอันก่อให้เกิดการแพร่กระจายของเชื้อโรค

ส้วมหลุมเป็นหนึ่งในมาตรการควบคุมการเกิดสิ่งปฏิกูลและการแพร่ระบาดของเชื้อโรคในพื้นที่จุดกางเต็นท์

สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ คือ การกำจัดขยะมูลฝอยที่นักท่องเที่ยวนำไป ซึ่งตัวอย่างหนึ่งที่ถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดี คือ การจัดการของผู้ประกอบการนำเที่ยวโดยการจ้างชาวบ้านที่ทำหน้าที่เป็นลูกหาบให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวขนขยะจากบริเวณพื้นที่พักแรมลงมากำจัดบริเวณด้านล่าง ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนนี้นักท่องเที่ยวมีส่วนในการรับผิดชอบตามหลักการ “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle: PPP)”

การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะเมื่อนักท่องเที่ยวได้พัฒนาองค์ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ใหม่ ๆ จากการท่องเที่ยวในสถานที่นั้น จะส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดความตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ แต่ข้อจำกัดสำคัญ คือ บุคลากรที่ทำหน้าที่ในการสื่อความหมายธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยว โดยการให้ความรู้ที่ถูกต้อง เพลิดเพลิน และสร้างความตระหนักในการปฏิบัติตนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

การให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตัวถือเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการท่องเที่ยวในรูปแบบกิจกรรมเดินป่าระยะไกลไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก และธรรมชาติอาจถูกทำลายได้โดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมการเดินป่าระยะไกลไม่จำเป็นต้องมีการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวมากจนเกินไป เพราะเป็นรูปแบบกิจกรรมที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และใกล้ชิดกับธรรมชาติด้วยตนเอง มีเพียงเจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาความปลอดภัย และควบคุมนักท่องเที่ยวให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในทุก ๆ กระบวนการของการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งทั้งหมดจะสะท้อนให้เห็นจากกระจายรายได้สู่ชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และความร่วมมือในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของชุมชน

อุทยานแห่งชาติลำคลองงู มีการนำชาวบ้านในพื้นที่เข้าร่วมเป็นมัคคุเทศก์นำทาง และดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

สิ่งหนึ่งที่ได้เห็นได้อย่างชัดเจนในการนำชุมชนโดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติลำคลองงู คือ การส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามาทำหน้าที่ในการเป็นลูกหาบ และมัคคุเทศก์ในการให้ความรู้และเป็นผู้นำกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยว

สรุป

หากมองในภาพรวมเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หัวใจสำคัญ คือ การสร้างความสมดุลใน 3 มิติตามหลักการนิเวศพัฒนา (Eco - Development) กล่าวคือ การท่องเที่ยวถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาในพื้นที่ทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ และแน่นอนว่าเมื่อมีกิจกรรมของมนุษย์เข้าไปเปลี่ยนแปลงสภาพคงเดิมของธรรมชาติย่อมก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เกิดความยั่งยืนต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นทั้งในมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

การวางมาตรการต่าง ๆ ในการควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีการศึกษาและเก็บข้อมูลในเชิงลึก เพราะผลกระทบบางอย่างอาจไม่แสดงให้เห็นในระยะสั้น เช่น ผลกระทบจากยาปฎิชีวนะที่ปนเปื้อนมากับสิ่งขับถ่ายของนักท่องเที่ยว และปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาวิจัยอย่างชัดเจน ดังนั้นในพื้นที่อ่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวางแผนและรองรับผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- นภวรรณ ฐานะกาญจน์. 2553. เอกสารประกอบการสอนวิชาการวางแผนและออกแบบอุทยาน และพื้นที่นันทนาการขั้นสูง. ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สฤษฎ์ แสงอรุณ. 2548. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศ (Ecotourism). สืบค้นข้อมูล เมื่อ 30 สิงหาคม 2561, จาก http://www.dnp.go.th/NPO/html/Tour/Eco_Tour.html
- Gaymans, Huub and Hikes Valley (n.d). *Five Parameters of Ecotourism, The Ecotourism Equation: Measuring the Impacts*, Yale F. and ES.
- Hammitt, W.E. and D.N. Cole. 1987. *Wildland Recreation – Ecology and Management*. John Wiley and Sons, New York.

ประวัติผู้แต่ง

นายมนทล สุวรรณประภา

ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่บริการการศึกษา

การศึกษา

- วท.ม. (วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- วท.บ. (วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

สาขาความชำนาญพิเศษ

- ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System : GIS)
- การประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อม สาขานุรักษ์ดินและน้ำ
- การวิเคราะห์ค่าความร้อนด้วยเครื่อง Bomb Calorimeter
- การวิเคราะห์ตัวอย่างทางสิ่งแวดล้อมด้วยเครื่อง Ion Chromatography

กองบรรณาธิการ

- นางสาวพรธิดา เทวประสิทธิ์
- นายมนทล สุวรรณประภา
- ดร. สืบณัส ตริ์เดช

ศูนย์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

เลขที่ 228-228/1-3 ถนนสีรินธร เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร 10700

ติดต่อ : โทร 0-2423-9407-10 โทรสาร 0-2423-9409

 envcenter43@hotmail.com

 www.facebook.com/envcenter.suandusit

 www.envcenter.dusit.ac.th

